

Трансмембрний транспорт та біологічні потенціали

Клітинні мембрани, їх будова та функції

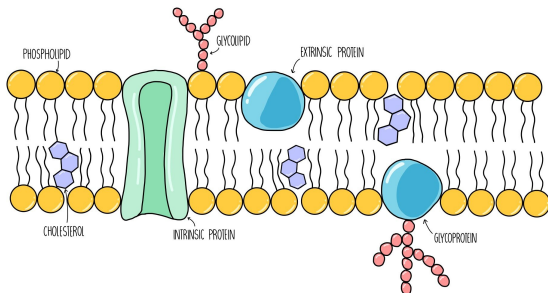
Будова: Фосфоліпідний двошар формує базову структуру мембрани, створюючи гідрофобний бар'єр між внутрішнім та зовнішнім середовищами клітини.

Функції:

Розділення внутрішнього та зовнішнього середовища

Контроль транспорту речовин: Селективна проникненість дозволяє мембрані регулювати потік іонів та молекул.

Забезпечення клітинних сигналів

Протеїни мембран: Інтегральні та периферійні

Інтегральні протеїни:

Проникають крізь фосфоліпідний двошар.

Можуть формувати канали для транспорту речовин.

Функціонують як рецептори для сигнальних молекул.

Периферійні протеїни:

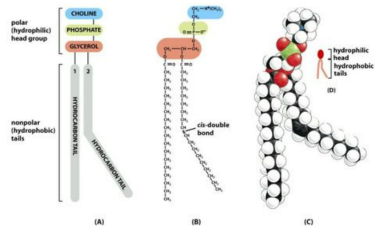
Знаходяться на поверхні мембрани.

Здійснюють клітинну адгезію та рецепцію сигналів.

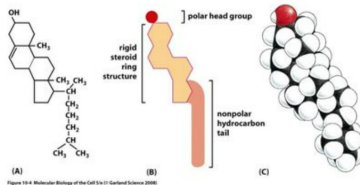
Не проникають крізь двошар.

Базова структура мембрани: фосфоліпідний двошар

Ліпіди: Ліпіди є молекулами, схожими на жири, найбільша частина яких є гідрофобною (відштовхує воду). Однак ці молекули також мають гідрофільну (притягує воду) ділянку або хімічну групу (амфіфільні молекули). Їх основні представники в мембрані: фосфоліпіди, холестерин та декілька інших видів ліпідів.

Рис.: Фосфатидилхоліни одні з найпоширеніших молекул клітинних мембран.

Рис.: Холестерол становить 30% усіх тваринних клітинних мембран.

Різні структури що формують ліпіди

Міцела: Сферична структура, утворена ліпідами, в якій гідрофільні "голови" зовні, а гідрофобні "хвости" всередині.

Везикула: Сферичний об'єм, оточений одним або кількома ліпідними двошарами.

Подвійний ліпідний шар: Основна структурна одиниця біологічних мембран.

Ліпідний моношар: Один шар ліпідних молекул, який може формуватися на поверхні води.

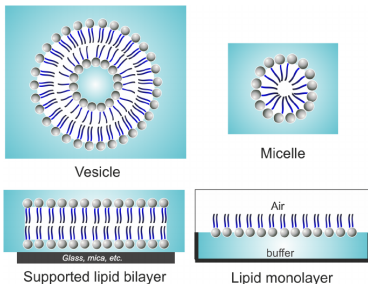

Рис.: Приклади ліпідних структур

Рідинно-мозаїчна модель плазматичної мембрани Сінгера-Ніколсона (1972)

Історія: Запропонована Сінгером та Ніколсоном у 1972 році.

Основна ідея: Мембрана представлена як двочар ліпідів, у якому білки розташовані нерівномірно, формуючи мозаїку.

Рідинність: Ліпіди та білки можуть вільно переміщуватися у площині мембрани.

Функціональність: Білки можуть виконувати різні функції, залежно від їх положення та орієнтації в мембрані.

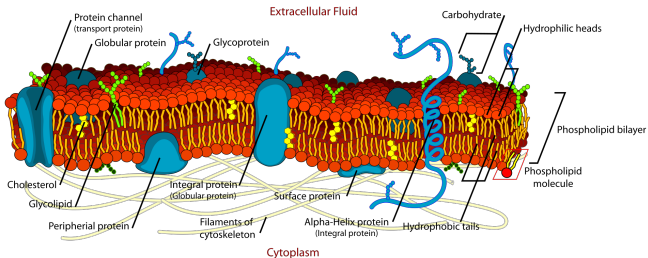

Рис.: Схематичне зображення рідинно-мозаїчної моделі

Рухливість мембран: Флюїдна мозаїчна модель

Флюїдність:

Фосфоліпіди можуть переміщуватися в площині мембрани.
Дає мембрані пластичність та самозцілення.

Мозаїчність:

Різні протеїни розташовані нерівномірно.
Функціональна спеціалізація регіонів мембрани.

Дифузія в клітинних мембранах

Визначення: Дифузія — це процес саморозподілу молекул, який відбувається через їхній термічний рух.

Типи:

Проста дифузія: Рух молекул напряму через мембрану без допомоги транспортних білків.

Фасилітована дифузія: Використання транспортних білків для допомоги молекулам у пересуванні через мембрану.

Фактори, що впливають:

Концентрація: Градієнт концентрації є ключовим фактором.

Температура: Вища температура збільшує швидкість дифузії.

Розмір молекул: Менші молекули дифундують швидше.

Закон Фіка про дифузію

Основний принцип: Закон Фіка описує, як субстанція дифундує через середовище.

Закон Фіка:

$$J = -D \frac{\Delta c}{\Delta x}$$

J - потік речовини

D - коефіцієнт дифузії

$\Delta c / \Delta x$ - градієнт концентрації

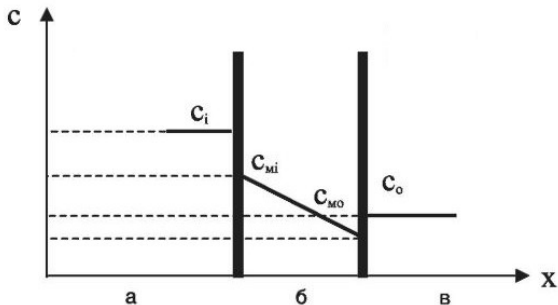
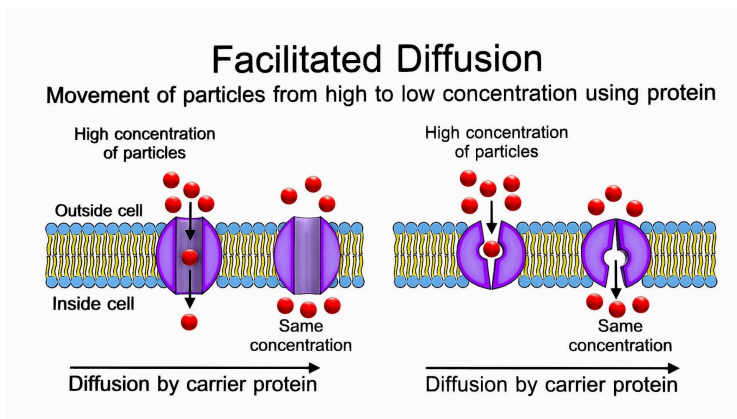

Рис.

Полегшена дифузія

Основний принцип: Полегшена дифузія є формою пасивного транспорту, у якому іони або молекули пересуваються через клітинну мембрану з допомогою білкових каналів або транспортерів.

Рис.: Механізм полегшеної дифузії: ліворуч - через білковий канал, праворуч - через білковий транспортер

Активний транспорт

Основний принцип: Активний транспорт відбувається проти градієнта концентрації або електрохімічного градієнта і потребує споживання енергії, часто у формі АТФ.

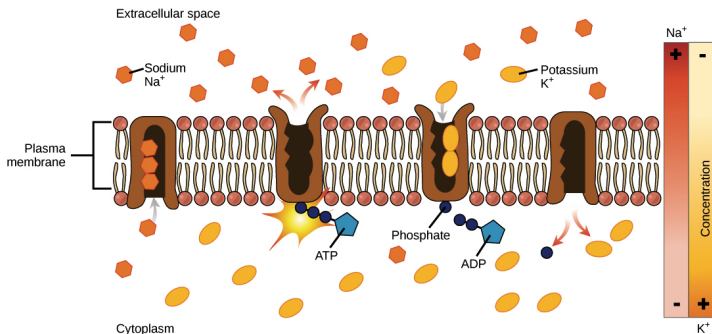
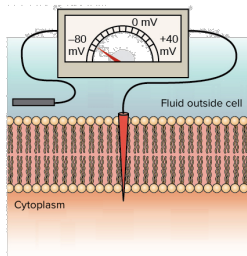

Рис.: Натрій-Калієва помпа

Біопотенціали на мембрані

Мембранний потенціал: Різниця електричного потенціалу між внутрішньою та зовнішньою сторонами мембрани.

Потенціал спокою: Потенціал мембрани клітини в стані спокою.

Рівноважний потенціал: Потенціал, при якому немає сумарного потоку іонів через мембрану.

Стаціонарний потенціал: Стабільний потенціал, який виникає під впливом активного транспорту іонів.

Потенціал дії: короткочасні амплітудні зміни мембранного потенціалу спокою (МПС), що виникають при збудженні

Рівноважний потенціал Доннана

Опис: Рівноважний потенціал Доннана — це електрохімічний потенціал, при якому немає сумарного потоку заряджених частинок (іонів) через мембрану.

Умови:

Мембрана є непроникненою для одного або декількох типів іонів.

Існує концентраційний градієнт іонів.

Результат: Стабілізація електричного потенціалу мембрани, що відбиває рівновагу між двома факторами: концентраційним градієнтом та електричним полем.

Застосування: Важливий для розуміння фізіології клітин, процесів транспорту через мембрану.

Потенціал Доннана

Умова електронейтральності:

$$n_{\text{mac}}z_{\text{mac}} + \sum_i n_i z_i = 0$$

де $n_{\text{mac}}, z_{\text{mac}}$ — концентрація та заряд макромолекул; n_i, z_i — концентрація та заряд інших іонів.

Формула потенціалу Доннана:

$$V_{\text{Donnan}} = \frac{RT}{F} \ln \left(\frac{[A^-]_{\text{out}}}{[A^-]_{\text{in}}} \right)$$

де R — газова константа, T — температура в Кельвінах, F — Фарадеїв константа, $[A^-]_{\text{out/in}}$ — концентрація аніона ззовні/всередині.

Потенціал Доннана

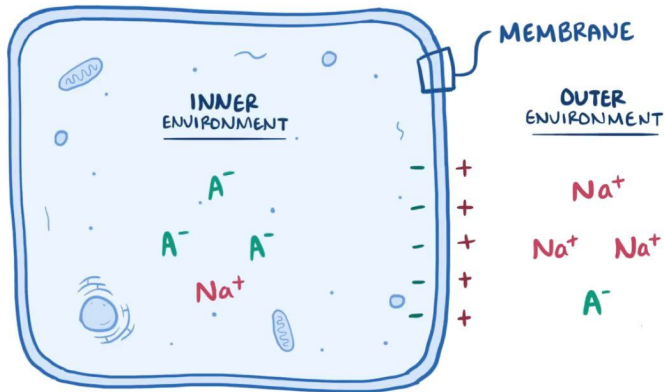

Рис.: Ілюстрація до формули потенціалу Доннана

Стаціонарний потенціал

Умови виникнення: Стаціонарний потенціал виникає, коли потоки катіонів та аніонів через мембрану збалансовані, але не дорівнюють нулю.

Формула стаціонарного потенціалу:

$$V_{\text{Steady}} = V_{\text{Donnan}} + V_{\text{Pump}}$$

де V_{Donnan} — потенціал Доннана, V_{Pump} — потенціал, створений активними транспортними механізмами.

Формула Нернста:

$$E_{\text{eq}} = \frac{RT}{zF} \ln \left(\frac{[\text{Ion}]_{\text{out}}}{[\text{Ion}]_{\text{in}}} \right)$$

де R — універсальна газова константа, T — температура, z — заряд іону, F — Фарадеївська константа.

Membrane potential

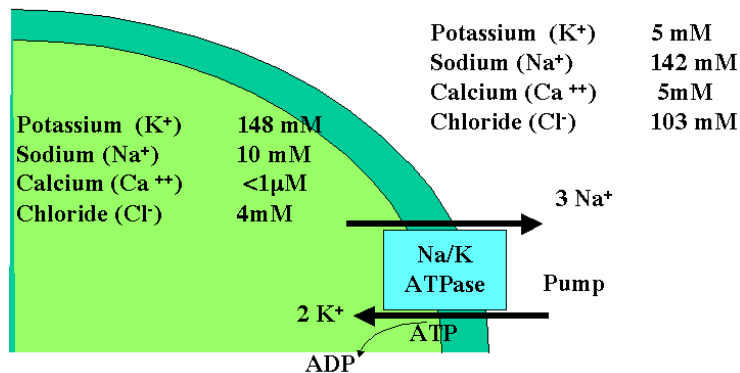

Рис.: Формування стаціонарного потенціалу натрій-калієвою помпою

Потенціал дії

Визначення: Потенціал дії — це короткочасний інверсний збільшення електричного потенціалу, яке відбувається на клітинній мембрані.

Етапи:

Деполяризація

Розповсюдження (збудження близьких ділянок)

Реполяризація

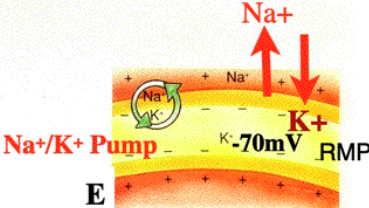
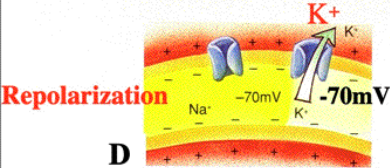
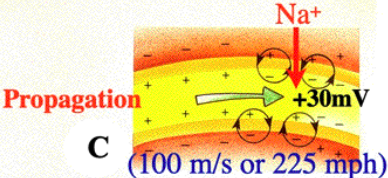
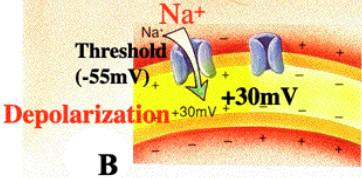
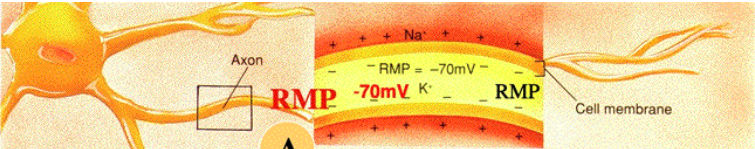
Гіперполяризація

Механізм: Ініціація потенціалу дії зазвичай здійснюється відкриттям напругозалежних іонних каналів.

Формула Годжкіна:

$$\frac{dV}{dt} = -\frac{1}{C} (I_{Na} + I_K + I_{leak}) + I_{ext}$$

Потенціал дії

Перехвати Ранв'є

Перехвати Ранв'є — це вузлики на аксонах мієлінових нервових клітин, де мембрана аксону зроблена доступною для іонів.

Перехвати Ранв'є дозволяють деполяризуючим імпульсам "стріляти" вздовж нервового волокна, покращуючи швидкість і ефективність передачі сигналу.

Імпульси пропускають між перехватами, забезпечуючи тим самим солітаторний спосіб проведення нервового сигналу.

Цей механізм дозволяє нервовим системам передавати сигнали на великі відстані без втрати амплітуди.

Перехвати Ранв'є

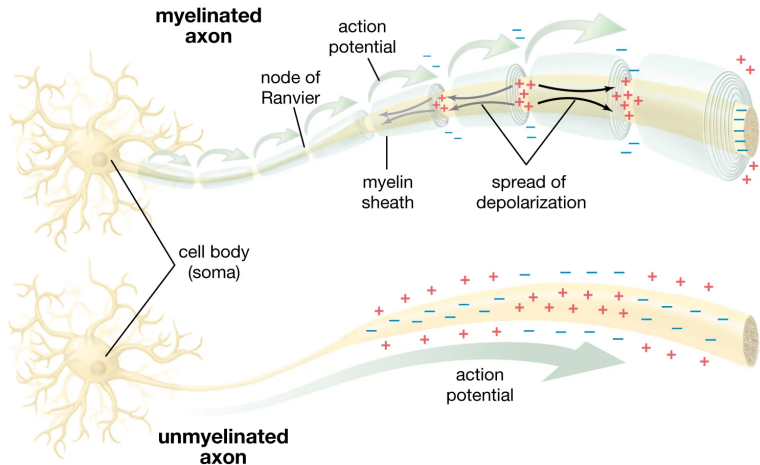

Рис.: Механізм розповсюдження потенціалу дії завдяки перехватам Ранв'є

Часова залежність потенціалу дії

Деполаризація: Стадія, на якій мембранний потенціал різко зростає, наближаючись до потенціалу Na^+ .

Реполаризація: Стадія, на якій мембранний потенціал повертається до рестингового стану.

Гіперполяризація: Короткий період, коли мембранний потенціал стає нижчим, ніж спокійовий потенціал.

Часова залежність потенціалу дії

